

УДК 128:141.32(460)“18/19”

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.46.6>

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВЕКТОРИ ФІЛОСОФІЇ СМЕРТІ МІГЕЛЯ ДЕ УНАМУНО: АГОНІЯ, БЕЗСМЕРТЯ, ЛЮБОВ

Юлія Ковальчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра історії філософії
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У цій статті здійснюється філософське дослідження феномену смерті в екзистенційній філософії іспанського мислителя – Мігеля де Унамуно. Проаналізовано філософські та літературні праці філософа, що репрезентують його екзистенційні ідеї. У контексті розгляду досліджуваної проблематики здійснюється екстраполяція до біографічних фактів життя дона Мігеля і його особистого досвіду. Феномен смерті трактується крізь призму метафізичного аспекту як смерть конкретної людини, що проживається як межова ситуація. Розглянуто одне із ключових понять філософського вчення Мігеля де Унамуно – поняття трагічного відчуття життя, що виникає з усвідомлення власної смертності та скінченності усього живого.

Досліджено такі екзистенційні вектори філософії смерті Мігеля де Унамуно як агонія, безсмертя, любов. Стан агонії є результатом найвищого напруження екзистенції, що виникає через трагічне відчуття життя. Пошуки безсмертя людського життя зумовлені бажанням продовжити існування власного «я» – конкретної свідомості. Розглянуто два види безсмертя які пропонує іспанський мислитель – ідея «воскресіння в іншому» через родову любов (безсмертя загального) та ідея індивідуального безсмертя через любов до Бога. У цьому контексті виявлено діалектичний взаємозв'язок феномену смерті із феноменом любові, що досягають єдності у боротьбі один з одним. Крізь призму антагонізму смерті та любові, Мігель де Унамуно показує один із парадоксів людського буття, а саме те, що любов стає причиною смерті, тоді як смерть є причиною любові.

Актуальність дослідження цієї тематики полягає у визначенні феномену смерті як однієї з основоположних проблем людського буття. Ще античні філософи, на кшталт таких велетнів європейської філософії як Сократ, Платон чи Сенека, ствердно констатують, що над проблемою смерті можна філософувати, але вирішити її шляхом зняття – неможливо. Проте, слід зауважити, що сучасний філософський та науковий дискурс, від античності і до сьогодення, не втратили цікавості до феномену безсмертя. Бурхливий розвиток генетики та нанотехнологій на початку ХХІ століття очевидно засвідчує, що вектори сучасної науки направлені на вдосконалення людського тіла та інтелекту задля продовження тривалості людського життя.

Ключові слова: феномен смерті, феномен любові, безсмертя, співстраждання, агонія, присутність, метафізика.

Трагічне відчуття життя. Квінтесенцією філософії Мігеля де Унамуно є вчення про трагічне відчуття життя, що репрезентує діалектику любові та смерті. Людське буття, згідно з іспанським мислителем, визначається взаємодією цих двох феноменів, що або гармонійно переходять один в одного, або перебувають в антагонізмі. У творчій спадщині Унамуно-і-Хуго майже кожний твір висвітлює зустріч людини зі смертю, але саме «Про трагічне відчуття життя у людини та народів» репрезентує найповнішу сукупність філософських ідей автора щодо феномену смерті. У цьому контексті слід зауважити, що для іспанця було недостатньо зрозуміти суть філософського запитання чи проблеми – він повинен був прожити це запитання чи проблему. Звідси, одна із схожостей Мігеля де Унамуно

з екзистенціалістами, що не повідомляють істин яких не прожили самі. Особистісний досвід чи, радше, він сам – це невичерпне джерело для його власної рефлексії. Відтак, поняття трагічного відчуття життя не є випадковою категорією філософії Унамуно, а результатом того, що прожив сам філософ.

У 1897 році Мігель де Унамуно зустрівся зі смертю в обличчі Іншого – його маленького сина. Як влучно зауважує К. Корконосенко, дон Мігель «переживає смерть сина як вселенську трагедію, що відкриває перед ним усю драматичність людського життя і зумовлює трагічне відчуття життя» [10]. Смерть робить людину нікчемним, безпорадним буттям, що приречене на поразку. Усвідомлення трагедії людського життя набуває значення тотальності, бо усе живе є смертним, часовим і кінечним – приречене на смерть. Жах смерті відкриває перед людиною ще одну істину – вона переживає це у цілковитій самотності, відчуженості, спустошеності та закинутості. Для Мігеля-і-Хуго, як і для екзистенціалістів, перед обличчям смерті, що є межевою ситуацією, будучи стурбованою своїм буттям чи буттям Іншого, людина набуває свого буття як присутності. Переживаючи смерть сина, Унамуно розпочинає шлях екзистенційного мислителя, атрибутом якого стає трагічне відчуття життя, а предметом напруженої рефлексії – феномени людського існування, визначені його власним досвідом прожитого. Видається доцільним зауважити, що сам Мігель де Унамуно був прихильником розгляду філософських концепцій крізь призму біографічних фактів філософів, оскільки вважав, що «особиста біографія філософів у більшій мірі допомагає нам зрозуміти їхню філософію» [10].

Смерть. Для Мігеля де Унамуно смерть – це завжди смерть конкретної людини, бо як він сам стверджує на сторінках «Про трагічне відчуття життя у людей і народів», вмирає не людство чи людське, а саме людина – конкретна людина із плоті та крові. Відтак, така редукція чітко вказує на те, що об'єктом філософської рефлексії не є загальне теоретизування над абстрактною смертю, а смерть як момент особистого досвіду конкретної людини, що живе, переживає, проживає, страждає, хворіє, усміхається, народжує і помирає. Людину не турбує смерть людей яких вона не знала. Людину турбує і для неї має значення лише своя смерть та смерть людей які є важливими для неї – яких вона любить. Саме така смерть стає об'єктом рефлексії Мігеля де Унамуно – смерть яка турбує, яку переживають, яку проживають як межеву ситуацію. Очевидно, що розгляд здійснюється крізь призму метафізичного, а не біологічного аспекту.

Агонія. Досягаючи моменту найвищого екзистенційного напруження через трагічне відчуття життя, людина набуває стану агонії. У цьому контексті доцільним видається твердження Фрайле Дельгадо, згідно з яким існування в агонії є боротьбою Ероса і Танатоса. Перебувати в агонії, згідно з Мігелем де Унамуно, – буттювати в антагонізмі любові і смерті.

Безсмертя. Усвідомлення людиною того, що її «я» перестане існувати відкриває перед нею безодню страху. Людина не може прийняти своє небуття і тому прагне продовжити буття свого «я», шукаючи спосіб, щоб досягнути безсмертя. «Мене мучить проблема довговічності моєї душі, моєї власної особистої душі» [10], – здійснює уточнення автор на сторінках твору «Про трагічне відчуття життя у людей та народів». Мігель де Унамуно не розглядав безсмертя як абстрактний феномен і відкинув усі докази безсмертя душі за якого вона втрачає індивідуальність. Іспанського мислителя цікавить смерть і безсмертя конкретної людини – окремого індивіда, що є носієм індивідуального «я». Відтак, подолання скінченності означає безперервне буття однієї і тієї ж свідомості.

Мігель де Унамуно пропонує два способи досягнення безсмертя – через «воскресіння в Іншому» та завдяки трансцендентному гаранту безсмертя. Суть ідеї «воскресіння

в іншому» полягає у родовій любові. «Сексуальне любовне задоволення, родовий спазм є відчуттям воскресіння, воскресіння в іншому, адже лише в інших ми і можемо воскреснути, щоб увіковічитись» [10]. Дві неповторні індивідуальності у момент духовного та тілесного єднання створюють нове життя – Іншого, у якому увіковічуються. Народжена дитина може репрезентувати метафізичну єдність своїх батьків, але тілесно вона є доказом нездоланного розриву. І навіть радикальніше: Інший утверджує інакшість і не зберігає у собі неповторне «я» своїх батьків, оскільки є носієм нової свідомості – свого індивідуального «я». За такого способу лише загальне досягає безсмертя – відбувається продовження роду, тоді як індивідуальне руйнується і не вирішує свою приреченість на смерть.

Другим способом подолати кінецьності свого буття і досягнути безкінечності й вічності є любов до Бога. Лише Бог здатний подарувати людині істинне безсмертя для її індивідуальної душі. Відтак, це стає можливим лише тоді, коли людина знає, що за межею її кінецьності є Той, хто є вічним. Згідно з Мігелем де Унамуно, не достатньо допускати поняття трансцендентного за межею скінченного, оскільки Бог може стати гарантом безсмертя лише для того хто вірить в Нього – має «безумовну віру в реальну присутність невидимого» [10]. Доцільно зауважити, що такий спосіб досягнення безсмертя не знімає діалектичність буття, скасовуючи смерть цілком, оскільки Бог дарує безсмертя лише для індивідуальної душі, тоді як плоть помирає.

Любов. У творі «Про трагічне відчуття життя у людей та народів» Мігель де Унамуно стверджує, що любов є лікарством від смерті, але варто додати, що у контексті філософської концепції дона Мігеля любов схожа до смерті або: у любові стільки ж смерті, скільки смерті у любові. Трагічне відчуття життя є ніщо іншим як драмою Еросу і Танатосу, що взаємно переходять один в одного, перебуваючи в антагонізмі. Для Унамуно феномен любові позбавлений романтичного відтінку і якщо любовна історія увінчується благословенням, то лише через те, що була жертвовною і зазнала страждання – «молот болю» перетер два люблячі серця в одній «ступці страждання».

Важливо зазначити, що згідно з іспанським мислителем причиною смерті часто стає любов. Підтвердження цієї думки репрезентують романи Мігеля де Унамуно у яких він філігранно відточує діалектику Еросу і Танатосу, відкриваючи перед читачем їхню драму. Апполодоро-Луїс – один із персонажів роману «Любов і педагогіка», покінчує життя самогубством через нерозділене кохання, як видається на перший погляд. Проте, істинною причиною його смерті є відсутність будь-якої любові у його житті. Відсутність материнської любові визначена відсутністю самого суб'єкта любові – Маріна постійно перебувала у сні свого життя, набувши буття присутності лише після смерті Апполодоро-Луїса. Відсутність батьківської любові визначена одержимістю Авіто Караскаля створити генія. У цьому контексті доцільно констатувати і саму відсутність Апполодоро-Луїса як конкретної людини, оскільки акт ідентифікації так і не відбувся – він був то Апполодоро для батька, то Луїсом для матері, але для себе він так ніколи і не був. Відтак, той кого немає – не здатний любити як і померти. З цієї причини Апполодоро-Луїс знімає себе з буття, але його смерть є, радше, формальною, ніж екзистенційною. У цьому творі Мігель де Унамуно втілює свою філософську ідею, демонструючи читачеві, що любов народжується між Авіто Караскалем та його дружиною Маріною лише тоді, коли молот болю від смерті сина перетер їхні серця у «ступці страждання». Звідси можемо констатувати, що і смерть стає причиною любові.

Досліджено, що екзистенційними векторами філософії смерті у філософському вченні Мігеля де Унамуно є агонія, безсмертя та любов. Усвідомлюючи кінецьності свого буття – приреченість особистісного «я» до смерті, людину охоплює агонія як стан найвищого напруження людської екзистенції. Саме агонія спонукає смертного індивіда до

пошуків вічних істин людського існування та способів досягнення безсмертя. Виявлено, що згідно з Мігелем де Унамуно є два варіанти безсмертя: ідея «воскресіння в іншому» і завдяки трансцендентному гаранту. Проте, досягнення безсмертя уможливується лише завдяки любові. У своїх творах іспанський мислитель стверджує, що шляхом подолання смерті є лише любов.

Отже, у підсумку варто зазначити, що у філософській концепції Мігеля де Унамуно філософія смерті невід'ємна від його рефлексії над феноменом любові. Підтвердження цієї думки знаходимо як у творчості, так і у біографії іспанського мислителя.

Список використаної літератури

1. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX–XX ст.: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 488 с.
2. Ковальчук Ю. В. Трагування любові як «воскресіння в іншому» у філософських рефлексіях Мігеля де Унамуно. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ ім. Івана Франка*. 2015. Вип. 35. С. 34–41.
3. Ковальчук Ю.В. Феномен смерті у філософії Мігеля де Унамуно. *Збірник тез звітної наукової конференції філософського факультету*, м. Львів, 8–9 лютого 2023 р. Львів, 2023. С. 77–78.
4. Менжулін В. Біографія філософа як складова історико-філософського пізнання: досвід фахівців з англійських країн. *Практична філософія*. 2008. № 3. С. 237–248.
5. Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні. Київ: НаУ-КМА, Аграр Медіа груп, 2010. 455 с.
6. Пронкевич, Олександр. Роман як засіб екзистенційного експериментування. Львів: Видавництво «Астролябія», 2012. С. 551–552.
7. Унамуно М. Любов і педагогіка / пер. з іспн. О. Маєвська. Львів: Астролябія, 2016. 256 с.
8. Унамуно М. Туман / пер. з іспн. О. Маєвська, В. Шовкун. Львів: Астролябія, 2015. С. 5–245.
9. Унамуно М. У всякому разі справжній чоловік. URL: <http://litopys.org.ua/novela/unamuno.htm> (дата звернення: 25.02.2023)
10. Miguel de Unamuno. Sobre el sentimiento trágico de la vida. URL: <https://web.seducoahuila.gob.mx/biblioweb/upload/Miguel%20de%20Unamuno%20Del%20sentimiento.pdf> (дата звернення: 25.02.2023)

EXISTENTIAL VECTORS OF MIGUEL DE UNAMUNO'S PHILOSOPHY OF DEATH: AGONY, IMMORTALITY, LOVE

Yuliya Kovalchuk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of Philosophy, Department of History of Philosophy,
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The philosophical research of the phenomenon of death in the existential philosophy of the Spanish thinker – Miguel de Unamuno is done in this article. Philosophical and literary works of the philosopher representing his existential ideas are analyzed. In the context of consideration of the investigated issues, extrapolation to the biographical facts of Don Miguel's life and his personal experience. The phenomenon of death is interpreted through the prism of the metaphysical aspect as the death of a specific person who is experienced as a borderline situation. One of the central concepts of Miguel de Unamuno's philosophical

teaching is considered: the concept of a tragic sense of life arising from the awareness of one's own mortality and the finitude of all living things.

Existential vectors of Miguel de Unamuno's philosophy of death as agony, immortality and love have been considered. The state of agony is the result of the highest tension of existence arising from the tragic sense of life. The search for the immortality of human life is conditioned by the desire to continue the existence of one's own «I» – concrete consciousness. Two types of immortality proposed by the Spanish thinker are considered – the idea of «resurrection in another» through generic love (universal immortality) and the idea of individual immortality through love for God. In this context the dialectical relationship between the phenomenon of death and the phenomenon of love, which achieve unity in the struggle with each other, is revealed. Through the prism of the antagonism of death and love, Miguel de Unamuno shows one of the paradoxes of human existence, namely that love becomes the cause of death, while death is the cause of love.

The relevance of the study of this topic based on the definition of the phenomenon of death as one of the fundamental problems of human existence. Even ancient philosophers, such as great philosophers of European philosophy as Socrates, Plato or Seneca, affirmatively state that it is possible to philosophize on the problem of death, but it is impossible to solve it by removing. However, it should be noted that modern philosophical and scientific discourses, from antiquity to the present day, have not lost interest in the phenomenon of immortality. The rapid development of genetics and nanotechnology at the beginning of the 21st century clearly proves that the vectors of modern science are aimed at improving the human body and intellect in order to extend human life.

Key words: phenomenon of death, phenomenon of love, immortality, suffering, agony, presence, metaphysics.